

Kodėl neverta klausti, kokia diasporos nauda

Prieš ir po 2024 m. referendumo dėl pilietybės išsaugojimo gyvenantiems svetur tautiečiams vykusiose lietuvių diskusijose ir pokalbiuose dažnai skambėjo, iš pirmo žvilgsnio, nesavalaikis klausimas: „Kuo Lietuvos diaspora gali būti naudinga savo šaliai, jei joje negyvena?“ Kad būtų aiškiau, kodėl „nesavalaikis“, reikia pabandyti sugretinti diasporą su artimu jai simboliu. Artimiausias būtų - po pasaulį pasklidusios lietuvių sėklelės. Senas graikiškas žodis „diaspero“ reiškia būtent „sėja“. Taigi, ar sėja kaip tokia gali būti nenaudinga? Juk iš sėklelių būtinai išauga kas nors naudinga ir pradžiugina. Lietuvių daigai pasaulyje, regis, negali nekelti pasigėrėjimo ir pasididžiavimo. Ir nesvarbu, kad kai kurie jų nudžiūva, bet pastarųjų ne tiek ir daug.

Dalia STAPONKUTĖ

Lietuva ir jos diaspora – tai sudėtingas ir sykiu turtingas turiningas santykis. Tiksliau, abi pusės kuria, formuoja savo santykį vienos su kita. Valstybė motina siūlo įstatymus, kurie vienaip ar kitaip daro įtaką piliečių, taip pat ir diasporos, pasirinkimui ir net likimui. O diaspora yra nevienalytė ir sukuria ištisą gamą santykių su „savo šaknų“ šalimi. Per šią spalvingą gamą justų ir Lietuvos istoriją, ir kitų šalių santykis su Lietuva – o visa tai suteka į bendrą pasaulio lietuvių istoriją. Atsiveždama savo pasakojimus ir patirtis į Lietuvą, diaspora kartu su Lietuva rašo bendrą istoriją, paverčiančią Lietuvą neatsiejama plačiojo pasaulio dalimi.

Įdomu, o jei apsuktume klausimą kitaip: „Ką gali Lietuva, kad pašalintų priežastis, skatinančias jaunimą išvykti?“ Juk emigruoja dažniausiai jauni žmonės. Ar jauni, norintys atverti sau pasaulį žmonės, potencialūs diasporos nariai, irgi yra

„nenaudingi“? Ar iš viso verta pasitelkti sąvoką „nauda“? Gal vertėtų pažvelgti į bendresnes, globaliąsias tendencijas ir įvertinti šios sąvokos savalaikiškumą jų šviesoje? Kai visą pasaulį sudaro spalvingos diasporos, sąvoka „nauda“ tampa beprasmė ir skamba prieštarškai, panašiai kaip ir bendresnio pobūdžio klausimai: „Kuo gyvenimas naudingas žmogui, jeigu jis praeina?“, „Kuo vaikai naudingi motinai, jei jie išeina iš namų?“

Žmonės atvirų sienų epochoje nuolat emigruoja ir kraustosi iš vienos vietos į kitą – tai nebesustabdomas procesas ir jis visados toks buvo, netgi viduramžiais, kai sienos tarp karalysčių tebuvo simbolinės. Po gero dešimtmečio Lietuva taps tokia pat daugianacionaline šalimi kaip ir visos Europos šalys. Žvelgdami į priekį neišvengiamai regime save kitų, ne tik savo pačių skleidžiamoje šviesoje. Lietuva pasirinko kelią – Europą – ir mokosi suvokti save taip, kaip siūlo iš graikų kalbos kilusio žodžio „Europa“ etimologija: „euro“ (platus); „opt“ (žvilgsnis). Iš esmės, patys sau nebepriklausome: esame didesnio, europietiškojo darinio dalelė ir mūsų visų laukia bendraeuropietiškas likimas. Esame viename laive. Kalbant apie laivą, jau prašosi ir laivo žmogaus, jūreivio, metafora: jūreivis sugrįžta namo nešinas nuotykių istorijų pasakojimais, kaip kad sulėkusios namo diasporos sėklelės. Jų juk laukiama, jų nuotykiams tikima ir ne itin svarbu, kad jie ne visad būna tikroviški, neretai – pagražinti. Toji atsivežta patirtis ir yra tikroji „nauda“ Lietuvai, nes niekas nepatirs pasaulio taip, kaip patiria savas, tautietis. Tai unikali – lietuviškoji – patirtis, kuri artima kitam lietuviui, broliui ar seseriai. Ji būna išklausoma artimųjų, draugų, kaimynų. Per savo pasakojimą ir patirtį diaspora daro tiesioginę įtaką jų laukiantiems tėvynėje. Tada ir ateina suvokimas, kad gyvendami pasaulyje gyvename ir Lietuvoje, o gyvendami Lietuvoje esame plačiojo pasaulio diasporos dalis.

Dalia Staponkutė su Hiutenfeldo (Vokietija) Vasario 16-osios gimnazijos vienuoliktokais. 2024 m.

Tikrai nepaprasti ir nevienareikšmiai šie klausimai, kuriuos keliame vienas kitam. Nepaprasti, nevienareikšmiai ir atsakymai į juos. Štai ir dar vienas, dažniau girdimas: „Koks užsienio lietuvių indėlis, sprendžiant šiandien itin aktualius saugumo ir gynybos klausimus?“ Ir vėl – „užsienio lietuvių“. Lietuviai yra lietuviai, užsienyje jie ar ne užsienyje. Ypač šiandien, šiuolaikinės globalizacijos laikais, kai užsienio tarsi nelikę ir socialinėje teorijoje jau ne pirmą dešimtmetį skamba terminas „global village“ (globalus kaimas) kalbant apie pasaulį, suvokiamą kaip kaimynų kvartalą. Jei pasaulis susitraukė iki kaimynų kvartalo ar „miestelio“, tai didžiausias indėlis – nepalikti vieno nelaimėje savo artimojo, bičiulio, kaimyno, nepalikti vienu savo draugų ir gimtinių. Neleisti savo žmonėms pražūti ir žūti, nes nutrūkęs gyvenimas nesuteikia prasmės tolesniam gyvenimui – nei tautos, nei šalies; pirmiausia – ateinančių kartų gyvenimui. Daigai turi bręsti, ne žūti, o priešas, kurioje pusėje bebūtų, niekad nebūna statiškas taikinyš patrankos vamzdžiui: juda, keičiasi, lengvai nepasiduoda, jo nesustabdo nei perspėjimas, nei šūvis. Didelis menas – pažinti priešą, o geriausiai tai gali padaryti jo teritorijoje

esantys ir gyvenantys „savi“. Būtent juos istoriškai, per amžius, nuo Aleksandro Makedoniečio ir Cezario laikų, pasitelkdavo sumaniausieji karžygiai. Grėsmės atveju reikalingos visos tautos smegenys. Taktikos ir strategijos menui reikia plačios vizijos, ją atspindinčių žodžių ir retorikos. Aistringas kvietimas sandėliuoti maistą, statyti apkasus ir pirkti neperšaunamąsias liemenes jau yra karo buitį; tačiau ją turėtų aplenkti ir pirmauti platesnė vizija ir strategija, telkianti, nekelianti buitinės panikos ir blaškančio triukšmo. Tam reikia ne garsių, lozungams tarti tinkamų balsų, o geriausių tautos smegenų ir aukščiausio lygio tarptautinės diplomatijos.

Būtent šioje srityje lietuvių diaspora ir gali labiausiai prisidėti, nes ją vienija lietuvybė, ir šito niekas nei paneigs, nei nusišyps. Niekas ir nebando. Šito nenusišyps. Retas, tikrai retas lietuvis neigia savo lietuviškumą, kad ir koks (kartais dramatiškas) būtų santykis su tėvyne. Diaspora, mokanti įvairias kalbas ir jau susikūrusi savo aplinką svetur, gali daryti jai didesnę ar mažesnę įtaką ir puoselėti palankias savo gimtajai šaliai nuotaikas. Netgi formuoti požiūrį, kuris padėtų išvengti karinio konflikto ir su juo susijusių planų. Karo kaip ir ligos – kol neprasidėjo – galima išvengti. Nebūna karinės jėgos, nepriklausomos nuo tarptautinių susitarimų ir su jais susijusio „spaudimo“. Nėra jėgų, kurios neigtų derybas. Tačiau tam reikia rasti tinkamus žodžius ir laiką. Lietuvos diaspora, pasklidusi po visas pasaulio valstybes, dėl objektyvių priežasčių negali turėti vieningos strategijos, tačiau gali ją susikurti išvien su Lietuva. Ribinės įtampos atveju visų lietuvių ir jų draugų akys atsigręžia į Lietuvą kaip lietuviybės židinį, ir būtent Lietuva tampa centru, kuris visus sutelkia (arba – nuo šito neapsaugoti net stipriausi centrai – išblaško). Diaspora, kaip išorinis veiksnys, gali keisti centrą, tačiau negali išcentrinti lietuviybės. Išorė ir centras vienbalsiai ir lengvai sutaria dėl bazinės pavojaus koncepcijos – šioje plotmėje egzistuoja vienybė ir bendrystė, skirtumai išnyra tik svarstant, kaip pavojaus išvengti. Vienas iš būdų išvengti pavojaus – įtikinti kitą savo teisumu. Tai galima padaryti tik pasitelkus platų palankių sau žmonių, ryšių ir santykių tinklą užsienyje. Surikti „gelbėkite“ niekad nepakanka. Mes pasaulyje ne vieninteliai išgyvenantys pavojaus įtampą dėl kaimynų. Ne pirmieji ir, deja, ne paskutiniai. Tokių paribio, Europos pasienio valstybių yra ne viena. Konfliktai jose seni, skaudūs ir gyvi. Galima būtų ginčytis dėl traumų, konkurencijos, tačiau tai niekur neveda, nes sava trauma kiekvienam arčiau. Kaip sutelkti traumas Europos pasienio valstybėse, kad jos darytų viena kitai terapinį poveikį – tai klausimas, susijęs su artimiausia Europos istorija. Traumos, kaip ir kiekvieno karo priežastys, nėra nepriklausomos nuo tarptautinių

procesų, politinių virsmų ir natūralaus kasdienio kismo. Kaip pasiekti, kad traumų jūroje būtume išgirsti būtent mes, o ne kiti traumuotieji? Surasti tinkamiems ir paveikiems žodžiams, įkvepiančiai kalbai reikia laiko. Laikas – rodo istorija – dažniausiai renkasi sveiko proto pusę.

Po pasaulį išsibarstę lietuviai šiais neramiais laikais garsiai ir tyliai linki vienas kitam gerbti savo tikrąją savastį, kurią sudaro ne tik šaknys, jų trauka, bet ir naujai įgyta tėvynė, jos stebuklai. Taip pat linki mokytis iš kitų, labiau patyrusių bendruomenių, nekeliant savęs aukščiau jų. Mokyti vienas kitą, nuvijus šalin savo asmeninius, stipriai pančiojančius interesus ir klampus dvigubus standartus. Nėra Žemės plotelio, kur nebūtų bent vieno lietuvio. Bendra pergalė – tai gerbti tas lietuvių sukurtas salas ir jų savastį, taja pagarba patraukiant pasaulį savo pusėn. Ir vėl sugrįžtant prie žodžių – žodis neturi atlikti ginklo funkcijos. Žodžio nereikia išrėkti ir išspausti iš savęs, kreipiantis į savus. Jis yra aukščiau ginklo ir laimi ten, kur pralaimi ginklai. Gerai pagalvojus, Lietuva išliko tik todėl, kad jos vaikai keliavo po pasaulį. Ji išliks ir dabar, o kalbėdami apie bendrą strategiją ir taktiką veikiau turime omeny diasporos ir Lietuvos bendrystę, o ne diasporos ir Lietuvos – kiekvienos atskirai – vienybę. Tai, kad kiekvienas gali būti vieningas savo viduje, iliuzija. Tikrojo vientisumo ir vieningumo nebūna, kol du poliai nesusitinka. Vienas be kito, ginkluoto ar beginklio, jie sunkiai išsaugo savo savastį arba ją net praranda.

Dalia Staponkutė susitikime su Frankfurto lietuviais

Naujame paralelinių istorijų romane apie Renesanso Europos valstybes, pavadintame „Vivat regina!“ (2024, Apostrofa), man pačiai, šio teksto autorei,

Lietuva atsivėrė kaip ištisas regionas, viduramžių metraštininkų gretintas su įvairiausiomis žemyno vietomis: „<...> Vis dėlto kas tie lietuviai? Bandydamas suvaldyti minčių srautą, plukdantį nuo karalienės Bonos Sforcos reformų prie Gintaro kelio ir jo paties kelionės Lietuvon, metraštininkas kabinosi į Dlugošo ir Kalimacho teorijas. Tiesa, jos pažėrė keliolika lietuvių kilmės versijų, bet nė viena neaplenkė tautų kraustymosi iš pietų į šiaurę krypties pirmaisiais amžiais po Kristaus. Ką ir kalbėti – kai netyla karai, bet kuri kryptis ten, „kur gyventi geriau“, traukia žmones. Dlugošas aiškino, esą pilietinių karų išvartyti iš Romos ir Italijos į Lietuvos kraštą atkeliavo keli šimtai aristokratų, vedamų Palemono, giminystės ryšiais siejamo su graiku Polemonu. Atkilėliai vadinosi *litalais*, bet ilgainiui jų vardas pakito – juos imta vadinti *litvanais*. Jie esą užėmė „negyvenamas, tuščias vietas“ tarp Lenkijos, Rusios, Livonijos ir Prūsijos, kurias „didesnę metų dalį kaustė smarkūs šalčiai“. Taip buvo užrašęs kronikininkas Dlugošas. O Kalimachas svarstė, kad lietuviai kilę iš galų ar keltų, kurie iš šiaurės kraštų atsikėlė prie Bosforo. Jie gerai išmanė jūrininkystę ir žemdirbystę, ir kai vietiniai pamatė, kaip tie moka dirbti žemę, pavadino juos *litifanais* – pagal žemės vaisius, kuriuos savo kalba vadino vienu vardu *litifa*. Ilgainiui tie *litifanai* esą per Dnieprą nusikraustė ten, kur dabar Lietuva. <...>“.

Nuotraukos D. Staponkutės asmeninio archyvo.

Projektas „Pasaulio Lietuva.“

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.